

through violence and murder. The leading role in organizing sat SRs. It was no accident, because they paid particular importance of terroristic ways of struggle.

As a result of agitation and propaganda of local SRs in Vinnytsia appeared the Corps military organization of PSR. Its members were militaries of 12th Army Corps (12th Hussars Okhtyrka and 74 infantry regiments of Stavropol, 12 th and 19 th Artillery Brigade). Officers took the leading role in the organization, while the backbone of the military organizations of the RSDLP consisted of the ordinary.

In the study period in the city there were popular different groups of anarchists. We explain it by the radicalization of the local population. In the beginning of the twentieth century the Podillia-Bessarabian Peasant Union of anarchists-communists was formed, one of the centers of which was in Vinnytsa. The members of the organization were mostly young people.

The organizations of the political parties were usually involved in agitation and propaganda among the population of their views, they printed and distributed illegal literature, and in some cases carried out terrorist attacks against the local administration.

Key words: Vinnytsa, Podillia, Chernivtsi non-party military organization, the Corps military organization of PSR, the Podillia-Bessarabian Peasant Union of anarchists-communists, the RSDLP, the Union, the PSR, anarchists, the RUP, The Bund, Poalei Zion, SJRP and Polish nationalist circles.

Отримано: 15.10.2014

УДК 329(477.82)«1905»

О. М. Федьков

УКРАЇНЬСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНА СПІЛКА РСДРП НАПЕРЕДОДНІ І В ПЕРІОД ВІДКРИТОГО ПРОТИСТОЯННЯ СИЛ РЕВОЛЮЦІЇ ТА УРЯДУ (жовтень-грудень 1905 р.)

У статті розглядається діяльність Української соціал-демократичної спілки РСДРП восени 1905 р.. До того часу роль керівного органу Спілки відіграла редколегія її газети «Правда», яка розміщувалася у Львові (тоді – Австро-Угорщина). Проте більшість членів редакції переїхали в Наддніпрянську Україну для ведення практичної роботи серед селянства. Водночас, у Наддніпрянщині не було центру, який би здійснював загальне керівництво партійними організаціями. Лише восени Спілка остаточно утвердилася як територіальна організація РСДРП, що працювала паралельно з уже існуючими «провінційними» осередками російських соціал-демократів. Здійснюючи діяльність у Київській, Подільській, Волинській, Полтавській, Чернігівській та Херсонській губерніях, вона перетворилася в велику регіональну партійну організацію, яка зосереджувала свої зусилля на роботі на селі. Діяльність УСД Спілки позначилася активною агітаційно-пропагандистською та організаторською роботою серед селян і сільськогосподарських робітників, що призвело до широкого страйкового руху та створення селянських організацій. У листопаді 1905 р. визначився її статус у складі РСДРП. На листопадовій нараді працівників УСДС у м. Києві було прийнято статут організації, обрано центральний

керівний орган – Головний Комітет. 22-24 листопада 1905 р. делегат Спілки брав участь у Другій всеросійській конференції меншовицьких організацій. Ці події завершили перший період у історії Української соціал-демократичної спілки РСДРП.

Ключові слова: Українська соціал-демократична спілка, давницька діяльність, агітація, конференція, селяни та сільськогосподарські робітники.

Революція 1905-1907 рр. активізувала процес створення політичних партій та спілок у Російській імперії. Саме під час революційних подій постала Українська соціал-демократична Спілка РСДРП (УСДС, Спілка. – Авт.). У добу відкритого протистояння сил революції та уряду у жовтні-грудні 1905 р. завершився період формування Спілки.

Ця проблема частково вивчалася дослідниками. У працях В. Дорошенка [1], О. Гермайзе [2], В. Головченка [3], В. Кривенького [4], І. Кураса [5; 6], А. Ріша [7] у загальних рисах охарактеризовано роль Української соціал-демократичної спілки у суспільно-політичному житті Наддніпрянської України у 1905-1907 рр. Однак дослідники приділили недостатню увагу процесу створення Спілки як партійної організації РСДРП та її ролі в революційних подіях кінця 1905 р. Тому метою цієї статті є схарактеризувати завершальний етап формування УСДС та її діяльність восени-взимку 1905 р.

Спілка утворилася у січні 1905 р. На нараді осіб, що виступили її фундаторами, було прийнято рішення покласти функції центрального керівного органу (комітету) на редакцію газети «Правда», яка перебувала у Львові [42, л.3]. Водночас, частина членів редакції виїхала в Україну для організації практичної роботи на місцях. У зв'язку з тим, що революційні події в Російській імперії розгорталися дуже швидко, редакція «Правди» не змогла виконувати керівні функції і у серпні вийшов останній номер газети. Внаслідок цього центральний керівний орган, фактично, престав функціонувати. Проте і в Україні, як повідомляв 25 червня російський соціал-демократ, посвячений у справи УСДС, І. Біск, керівного центру не було створено [21, арк.78]. Він інформував також, що низка співробітників Спілки працювала на місцях: «Степан Іванович» (О. Скоропис-Йолтуховський) – на Київщині та Херсонщині [10, с.93; 29, арк.53в.], «Грицько» (Г. Долженко) – на Чернігівщині, «Савка» – на Полтавщині, «Юрій» «працює в провінції», «Павло» «працює і влаштує сходки, виступає на них, випускає друковані прокламації» [21, арк.78, 78зв.; 7, с.15]. Внаслідок організаторської роботи виникли місцеві партійні організації Спілки – «громади». Однією з перших у Наддніпрянській Україні виникла на основі рупівського осередку «громада Української соціал-демократичної спілки на Полтавщині». Вже у березні 1905 р. вона видрукувала популярну серед селянства України листівку «Селяне хлібороби» [30, арк.178, 178зв.]. Навесні 1905 р. виникла «Правобережна громада Української соціал-демократичної спілки РСДРП», яка поширювала свою діяльність на Київщину, Поділля та Волинь.

Начальник Київського ГЖУ повідомляв, що «Правобережна громада» здійснювала усну пропаганду та поширювала нелегальну літературу із закликами боротьби «за Установчі збори, при яких буде рівноправ'я для селянського стану та робітничого класу» [13, арк.47]. Водночас, у східному Поділлі з центром у Вінниці влітку 1905 р. функціонував «Другий Подільський гурт Правобережної громади Української соціал-демократичної спілки» [38, арк.103-104]. Окремі спілчани та спілчанські організації розгорнули активну агітаційно-пропагандистську роботу, переважно серед селянства Київської [30, арк.162зв., 175зв., 183, 183зв., 210, 210зв., 213, 213зв., 214, 229, 229зв., 230, 241, 241зв., 264, 266, 282зв., 307, 307зв., 308, 314, 314зв., 320, 321зв., 335зв.; 13, арк.47, 47зв.; 41, арк.39, 39зв.], Подільської [31, арк.56; 28, арк.5], Волинської [32, арк.68-69зі зв., 422, 423, 424 з зв.; 33, арк.33, 34, 35 з зв.; 34 арк.4], Полтавської [26, арк.1, 238-238зв., 450, 453, 477, 477зв.; 24, арк.12, 13, 21, 65, 68, 93, 93зв., 100, 143, 146; 25, арк.33, 95, 248, 259, 269, 294, 307, 325, 327, 328, 365, 367], Чернігівської [35, арк.22, 23, 23зв.; 36, арк.6зв.; 37, арк.10-16; 23, арк.1, 1зв.] та Херсонської [29, арк.1-2 з зв.; 27, арк.158] губерній. Результатом цієї діяльності стало розгортання широкого, організованого страйкового руху селян та сільськогосподарських робітників. У ході селянських виступів створювалися селянські організації – організації уповноважених, селянські комітети [9, с.68-87].

До кінця літа Спілкою робилися спроби осмислити результати своєї організаторської діяльності серед селянства, щоб у майбутньому надати ще більшої злагодженості селянському рухові. Про це свідчив «Статут селянської організації», розроблений чільним діячем УСДС П. Канівцем, вилучений при обшуку в його помешканні. Статут передбачав створення сільських комітетів, які б керували справами в межах сіл та повітів. В обов'язки членів комітету входило: забезпечувати доставку та поширення партійної літератури, вести агітацію і пропаганду на селі, організовувати сходки, керувати страйками, збирати дані про економічне становище селян і сільських робітників, підтримувати взаємини з комітетами сусідніх сіл та комітетом повітового міста. Комітетники мали надсилати кореспонденції у спілківський орган – «Правду», а член комітету з організації збройного повстання – створювати бойову дружину для збройного спротиву поліції і військам [39, арк.320, 320зв.]. Зазначений документ був циркулярно розісланий губернаторам, градоначальникам, обер-поліцмейстерам із вказівкою «звернути особливу увагу на надзвичайну небезпеку влаштування серед селян таємних організацій, а також прийняти найенергійніші заходи щодо перешкоджання злочинній пропаганді серед сільського населення» [39, арк.320зв.].

Отже, до початку осені 1905 р. Українська соціал-демократична спілка розгорнула значну організаторську та агітаційно-пропагандистську роботу. Виникли місцеві партійні організації – «громади», під впливом яких розгортався організований страйковий рух на селі.

Восени 1905 р., в умовах посилення революційних настроїв в Україні, відбулася активізація агітаційно-пропагандистської діяльності Спілки. 2 вересня поліцейський стражник відібрав у селянина с. Боровиця Чигиринського повіту Київської губернії Солонько спілківську прокламацію «Листок правди» [30, арк.282-282зв.]. 13 вересня стражник с. Миронівки Канівського повіту вилучив у місцевих селян 7 екз. прокламацій, зокрема спілківський «Листок правди» від 20 червня 1905 р. та, очевидно, Партії соціалістів-революціонерів «Ко всем городским рабочим». Остання рекомендувала «розійтись усією Росією, організувати селянські бойові братства, запастись зброєю» [30, арк.314зв.]. Можна було передбачити, що такий «симбіоз» соціал-демократичних і неонародницьких ідей радикалізував селянство.

17 вересня у с. Трушевці Чигиринського повіту поліцією виявлено «Листок правди» [30, арк.308]. Того ж дня у с. Вінцентівка Васильківського повіту до садиб письменних селян підкинута 15 екз. соціал-демократичних листівок, зокрема спілківську «Как отобрать землю у помещиков и уделов» [30, арк.314]. У поширенні був запідозрений матрос Т. Корж, який перебував у відпустці. Він заявляв: «Ми все зробимо так, як Чорноморська ескадра. Всіх нас не поб'ють. У нас добре діють» [30, арк.314]. А у листі до батька Т. Корж писав: «Я що писав, що ви спите, це я про поміщиків писав, що потрібно їх громити» [30, арк.314].

Про популярність у поширюваність листівки «Как отобрать землю у помещиков и уделов» (українською та російською мовами) свідчили такі факти: 19 вересня дорогою до с. Ромашки Васильківського повіту знайдено 2 екз. цієї прокламації [30, арк.314зв.], а 3 жовтня такі ж листівки, лише надруковані українською мовою, виявлені у селян того ж села С. Шевченка та А. Дем'яненка. При допиті останній повідомив, що отримав їх від селянина с. Вільшаниці Васильківського пов. І. Скрипки, відомого згодом як члена соціал-демократичної партії [30, арк.314; 18, арк.2, 13, 13зв., 17]. 23 вересня у с. Ковалі Канівського пов. затриманий селянин с. Кожанки Васильківського пов. П. Жгут, «за розноску прокламацій і підбурювання селян на здійснення бунтів проти поміщиків та удільного відомства, з приводу відібрання від них землі...» [19, арк.99]. Вищенаведене формулювання протоколу затримання не залишає сумнівів, що йдеться про пропаганду у дусі листівки «Як відібрати землю у помещиков і уділів». 5 жовтня 9 екз. її виявили разом з іншою соціал-демократичною літературою при обшуді васильківського міщанина Н. Рогового [30, арк.320]; 13 жовтня 2 екз. цієї листівки виявлено у м. Чигирині; 20 жовтня у цьому ж місті виявили на вулицях цю ж листівку та інші видруки Спілки (газета «Правда», додаток до неї «Листок правди») – всього 9 екз. [30, арк.321зв.]; 26 жовтня таку ж листівку разом з ще однією соціал-демократичною відозвою виявлено у кучера Вдовиченка у м-ку Соболівка Таращанського пов., яку він отримав від соціал-демократа, гімназиста Л. Гельмана [30, арк.325зв.; 17, арк.1]. 15 жовтня прокламація «Мужицький при-

говор» знайдена біля воріт Кожанського цукрового заводу, що у Васильківському повіті [30, арк.320].

Соціал-демократична пропаганда велась у с. Костянець Канівського пов. ще з весни 1905 р. [19, арк.103зв.]. 20 вересня до селян І. Шульги та Д. Кравченка прибули три особи з м. Канева, зокрема писар з'їзду мирових посередників Й. Антонюк, другий, «трохи знайомий» І. Шульги, з яким він зустрічався у Києві та Черкасах, але прізвища якого не знав, та третій – незнайомий. «Трохи знайомий» залишився ночувати у І. Шульги і наступного дня зібрав в його домі «раду», на якій були присутні, крім господаря, селяни с. Костянець Г. Калениченко, А. Праниченко та Д. Кравченко. Агітатор показував присутнім план населених пунктів, прокламації і говорив, що «потрібно відібрати землю у поміщиків ...». На запитання селянина Д. Кравченка «як слід відбирати землю, невідомий відповів, що для цього слід озброїти не один і не десять населених пунктів, а декілька повітів, щоб потім ніякими засобами не можна було зупинити [повстання], а для цього слід пограбувати в Каневі склад зброї і пороховий погріб». Агітатор кілька разів повторював, що «зібрання таємного товариства, близько 30 осіб» відбудеться на Покрову в с. Литвинець, у селянина М. Кузнеця [19, арк.104зв.-105]. Характерно, що у селян були видучені соціал-демократичні видання, зокрема листівка «Как отобрать землю у помещиков и уделов» [19, арк.117]. Отже, соціал-демократичні агітатори, очевидно спілчани, восени 1905 р. націлювали селян на підготовку до збройного повстання.

8 жовтня у м. Бердичеві затримали міщанина С. Гершановича з валязою в руках. У ній виявлено 111 екз нелегальних соціал-демократичних видруків, зокрема видана Спілкою як додаток до «Листка правди» прокламація «Как отобрать землю у помещиков и уделов» [15, арк.1, 4, 25]. У затриманого 17 листопада міщанина м. Умані С. Краснянського (відомий був як соціал-демократ) при обшуці виявлено револьвер, соціал-демократичні газети: спілківська «Правда», а також «Искра», «Социал-демократ» та декілька брошур з відтисками на усіх виданнях печатки Уманської організації РСДРП [20, арк.1, 2, 6, 9].

Важливим осередком діяльності УСДС було село Вільшаниця Васильківського пов. Київської губ.. З ініціативи відомого спілчанина М. Меленевського та його товаришів А. Гельмана, В. Гальперіна у селі було скликано схід чисельністю 150 осіб, на якому обрали двох селян А. Кириченка та І. Павліченка на з'їзд Всеросійського селянського союзу у Москві [17, арк.1, 1зв., 2].

Спілківські видання поширювалися на Поділлі восени 1905 р. Так, 14 вересня у м. Вінниця невідомими поширено 7 екз. прокламації від імені «Другого подільського гурту правобережної громади УСДС». У них містилося «засудження самодержавства, війни з японцями, Вінницької міської думи та міського голови; пропонувалося не платити податків і утворювати Установчі збори» [38, арк.158]. 2 жовтня у м. Вінниця під час обшуку у сина священника С. Вікула знайдено 628 екз. друкованих та гектографованих видань, пере-

важно УСДС – газети «Правда», «Листок правди», «Як відібрати землю в помещиков та уділів», «Лист до семінаристів українців» та ін., а також видання РСДРП та РУП [14, арк.452-482]. Хоча начальник Подільського ГЖУ повідомляв про «виявлення складу нелегальної літератури видання Революційної української партії» [12, арк.679-684], насправді можемо стверджувати, що це був склад Спілки, а велика кількість виявленої літератури засвідчувала, що вона призначалася для поширення серед населення.

9 жовтня у селян м-ка Сутиски Вінницького пов. виявлено спілківські видання «Как отобрать землю у помещиков и уделов», «Всенародна конститутівна рада», коментована «Програма РСДРП», «Правда», «Листок правди» разом з виданнями РСДРП [38, арк.193]. 19 жовтня у м-ку Хащевата Гайсинського пов. спілківська листівка «Как отобрать землю у помещиков и уделов» поширювалася разом з прокламаціями РСДРП «От матроса к солдату» [38, арк.251].

7 листопада у селян с. Мала Жмеринка Вінницького пов. Заболотного, Лобатюка і Гусака вилучені спілківські видруки: газети «Правда», «Листок правди», 2 екз. листівки «Як відібрати землю в панів та уділів» та брошура революційного змісту [38, арк.228]. 20 листопада 2 екз. «Листка правди» та прокламації «Як відібрати землю в панів та уділів» і «Солдатська пам'ятка» поширювались у м-ку Станіславчик Вінницького пов. [38, арк.237].

У ніч на 2 жовтня у с. Фарбованка Пирятинського пов. Полтавської губ. селянськими хлопцями знайдено спілківські листівки «Мужицький приговор», «Що робити заробітчанам» та інші [24, арк.68]. 3 жовтня біля казенної винної крамниці у с. Ковалівка виявлена і передана поліцейському приставу прокламація Спілки «Як відібрати землю в панів та уділів» [24, арк.12]. 12 жовтня через с. Лозовий Яр Пирятинського пов. проходило багато заробітчач, після чого місцеві селяни знайшли видруки УСДС: газету «Правда», листівку «Солдатська пам'ятка» та іншу революційну літературу. Ці видання були передані поліції [24, арк.13]. Того ж дня соціал-демократичні видання, зокрема і спілківська «Правда», надійшли поштою на адресу Сасинівського волосного старшини [24, арк.100]. Вночі, з 23 на 24 жовтня, у с.с. Савинці та Пилиповичі Лубенського пов. невідомими розкидано листівки «Як відібрати землю в панів та уділів». Загалом у жителів цих населених пунктів відібрано 23 екз. прокламацій [24, арк.21]. Ввечері 28 жовтня селяни Лубенського пов. Н. Беднік, П. Шевченко та О. Борисенко прийжджали в с. Григорівку до селянина А. Мірошніченка, якому залишили протиурядові прокламації РСДРП [24, арк.65].

15 листопада у с. Любарцях Переяславського пов. знайдено прокламацію Спілки «Как отобрать землю у помещиков и уделов» [24, арк.93, 95]. Приблизно у той же час на Переяславщині поширювались видання Полтавського комітету РСДРП [24, арк.96, 98]. Наприкінці листопада та у першій декаді грудня 1905 р. у с. Московці Переяславського пов. газета Спілки «Листок правди» поширювалася разом з виданнями російських соціал-демократів [24, арк.217, 218].

Виникнення і діяльність Української соціал-демократичної Спілки, її заяви про працю серед робітників, які розмовляють українською мовою, знайшли відповідь у рупівців Чернігівської губ. Партійний кореспондент РУП з Глухова повідомляв друкований орган «Працю» про видавничу та агітаційно-пропагандистську роботу серед різних верств суспільства. У замітці зазначалося, що рупівці «агітували не лише з приводу страйку, але й за приєднання до РУП, як такого *єдиного* (курсив наш – авт.) товариства, що може задовольнити всі вимоги українського пролетаріату» [22, арк.13; 40, л.14]. Очевидно, що чинник Спілки став зачатати рупівців Чернігівщині.

У вересні 1905 р. спілківські видання поширювалися у Чернігівській губернії. Приміром, 15 вересня у Чернігові була затримана міщанка Ш. Мілявська із двома згортками паперів, де виявлено «злочинні видання» РСДРП, зокрема виданнями Спілки «Лист до семінаристів-українців» (3 екз.) та газета «Правда» (3 екз.) [35, арк.22-23.]. 17 вересня в учня Конотопського залізничного училища К. Антоніка вилучено 20 екз. соціал-демократичної літератури: проект програми РСДРП, матеріали жєневської конференції меншовиків, а також спілківські брошури «Всенародна конститутівна рада» Ф. Дана та «Страйк і бойкот» Івана Гильки (М. Мелєневського). Характерно, що жандарми на той час ще не були глибоко знайомі з видруками УСДС і допустили помилку у першому слові, написавши «Спуск і бойкот» [36, арк.6-63в.].

Про збільшення впливу УСД Спілки в період наростання революції, зміцнення її організацій засвідчила конференція цієї організації, яка відбулася у середині листопада 1905 р.. Дописувач «Киевского слова» зазначав, що на конференції, зокрема, розглядалося давно назріле питання партійного будівництва – «про вироблення такого типу партійної організації в провінціях, яка встановила б безпосередній зв'язок міста з селом» і тим самим сприяла посиленню соціал-демократичної роботи [11, с.2]. Прийнятій конференцією статут, який закріплював організаційні засади та визначав статус Спілки у складі РСДРП, відповідав цим потребам. Статут засвідчував існуюче становище партійної організації УСД Спілки і в ньому зазналося, що до її складу «на сьогодні» входять київська, чернігівська, полтавська, подільська, волинська і херсонська обласні організації [16, арк.23]. Останні складалися з повітових організацій, а в кожному місті, містечку, селі створювалися соціал-демократичні союзи з своїми місцевими комітетами. Запроваджувалася виборність усіх партійних комітетів, зокрема і Головного Комітету УСД Спілки. Кожен із партійних комітетів, згідно статуту, мав спрямовувати діяльність партійних організацій ввіреної території, а «Головний Комітет УСД Спілки планомірно спрямовує всю діяльність союзу, скликає загальні з'їзди представників як сільських, містечкових і міських союзів, так і обласних комітетів, видає для потреб союзу періодичний орган та іншу літературу українською та російською мовами» [16, арк.23]. Узгоджувалися взаємини між організаціями Спілки та вже існуючими комітетами

РСДРП. У тих містах, в яких УСД Спілка не мала своїх організацій, але в яких існували комітети РСДРП, представник повітової організації входив до місцевого комітету партії на правах представника району. У містах, де розташовувалися обласні та Головний Комітет Спілки, представники цих комітетів входили у місцевий комітет РСДРП [16, арк.23]. Таким чином, статут УСД Спілки чітко визначав становище організації у складі РСДРП.

Делегат Спілки «Сергій Михайлович» (П. Тучапський) брав участь у роботі Другої загальноросійської конференції меншовиків, яка відбулася 22-24 листопада у Санкт-Петербурзі. На ній були присутні делегати близько 30 партійних організацій [8, с.141; 43, л.1]. П. Тучапський повідомляв, що УСДС здійснює діяльність «винятково серед селянства» у Київській, Подільській, Волинській, Полтавській, Чернігівській та Херсонській губерніях. Сплічанин сповістив про створення в районі діяльності 17 селянських комітетів. Виходячи зі специфіки роботи організацій, делегат Спілки пропонував внести до порядку денного конференції розгляд аграрного питання [43, л.2об]. Таким чином, участь УСДС у роботі конференції, засвідчила, що вона стала визнаною організацією партії.

Отже, восени 1905 р. Українська соціал-демократична спілка остаточно утвердилася як територіальна організація РСДРП, що працювала паралельно з уже існуючими «провінційними» партійними організаціями російських соціал-демократів. Здійснюючи діяльність у Київській, Подільській, Волинській, Полтавській, Чернігівській та Херсонській губерніях, вона перетворилася у велику регіональну партійну організацію меншовиків. Діяльність УСД Спілки позначалася активною агітаційно-пропагандистською та організаторською роботою серед селян і сільськогосподарських робітників, що призвело до широкого страйкового руху та створення селянських організацій. У листопаді 1905 р. визначився її статус у складі РСДРП. На листопадовій конференції УСДС у м. Києві було прийнято статут організації, обрано центральний керівний орган – Головний Комітет. 22-24 листопада 1905 р. делегат Спілки брав участь у Другій всеросійській конференції меншовицьких організацій. Ці події завершили перший період в історії Української соціал-демократичної спілки РСДРП.

Список використаних джерел і літератури:

1. Дорошенко В. Революційна Українська Партія (РУП). (1900-1905 рр.). Нарис з історії української соціалдемократичної партії / В. Дорошенко. – Л.-К. : Вид. ЦК УСДРП, 1921. – 40 с.
2. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т. 1: Революційна Українська Партія (РУП) / О. Гермайзе. – К. : Книгоспілка, 1926. – 390 с.
3. Головченко В.І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Нариси з історії української соціал-демократії початку ХХ ст. / Володимир Іванович Головченко. – Х. : Майдан, 1996. – 189 с.
4. Кривенький В. «Спілка» // Политические партии России. Конец XIX – первая треть XX века : энциклопедия. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 1996. – С. 582.

5. Курас І.Ф. Повчальний урок історії. (Дейно-політичне банкрутство Української соціал-демократичної робітничої партії) / І.Ф. Курас. – К. : Політвидав України, 1986. – 185 с.
6. Курас І.Ф. Торжество пролетарського інтернаціоналізму і крах мелкобуржуазного націоналізму на Україні / І.Ф. Курас. – К. : Наук. думка, 1978. – 315 с.
7. Риш А. Очерки по истории украинской социал-демократической «Спилки» / А. Риш. – Х. : Пролетарий, 1926. – 141 с.
8. Тютюкин С.В. Меньшевизм: Страницы истории / С.В. Тютюкин. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2002. – 560 с.
9. Федьков О. Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки (діяльність партійних і непартійних організацій в селах Правобережної України) : монографія / Олександр Федьков. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2007. – С. 68-87.
10. Скоропис-Йолтуховський О. «Мої злочини» / О. Скоропис-Йолтуховський // Хліборобська Україна. – Відень, 1920-1921. – Кн. 2, зб. II/IV. – С. 191-237.
11. Киевское слово. – 30 ноября 1905. – С. 2.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАУК), ф.274, оп.1, спр.877, 1121 арк.
13. ЦДАУК, ф.274, оп.1, спр.1049, 236 арк.
14. Там само, ф.274, оп.1, спр.1175, 188 арк.
15. Там само, ф.274, оп.1, спр.1195, 29 арк.
16. Там само, ф.274, оп.1, спр.1205, 486 арк.
17. Там само, ф.274, оп.1, спр.1209, 141 арк.
18. Там само, ф.274, оп.1, спр.1221, 31 арк.
19. Там само, ф.274, оп.1, спр.1232, 123 арк.
20. Там само, ф.274, оп.1, спр.1290, 24 арк.
21. Там само, ф.275, оп.1, спр.906, 224 арк.
22. Там само, ф.275, оп.2, спр.15, 162 арк.
23. Там само, ф.317, оп.1, спр.3416, 13 арк.
24. Там само, ф.320, оп.1, спр.318, 287 арк.
25. Там само, ф.320, оп.1, спр.320, 367 арк.
26. Там само, ф.325, оп.1, спр.2, 728 арк.
27. там само, ф.386, оп.1, спр.507, 175 арк.
28. Там само, ф. 419, оп.1, спр.3921, 12 арк.
29. Там само, ф. 419, оп.1, спр.4141, 14 арк.
30. Там само, ф. 442, оп.855, спр.4, 392 арк.
31. Там само, ф. 442, оп.855, спр.113, арк.
32. Там само, ф. 1335, оп.1, спр.295, 850 арк.
33. Там само, спр.296, 964 арк.
34. Там само, спр.393, 66 арк.
35. Там само, ф.1439, оп.1, спр.260, 19 арк.
36. Там само, спр.261, 7 арк.
37. Там само, спр.262, 80 арк.
38. Кам'янець-Подільський міський державний архів (далі – КПМДА), ф.228, оп.1, спр.7244, 456 арк.
39. КПМДА – ф.228, оп.1, спр.7267, 238 арк.
40. Государственный архив Российской Федерации (далі – ГА РФ), ф.102 ДП ОО, 1905 г., оп.233, д.1936, 201 л.
41. ГА РФ, ф.102 ДП ОО, оп.234/1, д.9, ч.7, ч.1, 348 л.
42. Российский государственный архив социально-политической истории (далі – РГАСПИ), ф.278, оп.1, ед.хр. д.276, 20 л.
43. РГАСПИ, ф.278, оп.1, д.714, 51 л.

А. Федьков

**УКРАИНСКИЙ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИЧЕСКИЙ СОЮЗ РСДРП
НАКАНУНЕ И В ПЕРИОД ОТКРЫТОГО ПРОТИВОСТОЯНИЯ СИЛ
РЕВОЛЮЦИИ И ПРАВИТЕЛЬСТВА (октябрь – декабрь 1905 г.)**

В статье рассматривается деятельность Украинского социал-демократического союза РСДРП (УСДС, Спилка) осенью 1905 г. К тому времени роль руководящего органа Спилки играла редколлегия её газеты «Правда», которая размещалась во Львове (тогда – Австро-Венгрия). Однако большинство членов редакции переехали в Надднепрянскую Украину для ведения практической работы среди крестьянства. В то время в Надднепрянщине не было центра, который бы осуществлял общее руководство партийными организациями. Лишь осенью Спилка окончательно утвердилась как территориальная организация РСДРП, которая работала параллельно с уже существующими «провинциальными» ячейками российских социал-демократов. Осуществляя деятельность в Киевской, Подольской, Волынской, Полтавской, Черниговской и Херсонской губерниях, она превратилась в большую региональную партийную организацию, которая сосредоточила свои усилия на работе в деревне. Деятельность УСД Союза проявилась в активной агитационно-пропагандистской и организаторской работе среди крестьян и сельскохозяйственных рабочих, что привело к широкому забастовочному движению и созданию крестьянских организаций. В ноябре 1905 г. определен статус Спилки в составе РСДРП. На ноябрьской совещании работников УСДС в г. Киеве был принят устав организации, избран центральный руководящий орган – Главный комитет. 22-24 ноября 1905 делегат Спилки участвовал во Второй всероссийской конференции меньшевистских организаций. Эти события завершили первый период в истории Украинской социал-демократической спилки РСДРП.

Ключевые слова: Украинский социал-демократический союз, издательская деятельность, агитация, конференция, крестьяне и сельскохозяйственные рабочие.

A. Fed'kov

**UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRATIC UNION OF THE RSDLP BEFORE AND
DURING THE CONFRONTATION BETWEEN THE GOVERNMENT AND
REVOLUTION FORCES (October-December 1905)**

The article deals with the activities of the Ukrainian Social Democratic Union of the RSDLP in autumn 1905. By the time the role of the Union governing body was played by the editorial board of the newspaper «Pravda», which was housed in Lviv (Austria-Hungary). However, most members of the editorial board moved to Dnieper Ukraine for doing practical work among the peasantry. At the same time, in that part of Ukraine there was not the center, which had a general guide to party organizations. Only in autumn, the Union definitively established as the territorial organization of the RSDLP, working in parallel with existing «provincial» centers of Russian Social Democrats. Through activities in Kiev, Podillia, Volyn, Poltava, Chernigov, Kherson provinces, it became a great regional party organizations that focus their efforts on the countryside. The work of USD Union affected active agitation and propaganda work among the peasants and agricultural workers, which led to widespread strike movement and the creation of peasant organizations. In November 1905 the status of Union as a part of Congress

was determined. At the November's meeting of workers USDU in Kyiv the statute of organization was adopted and the central leading body – Principal Committee was elected. The delegate of the Union participated in the second All-Russian Conference Menshevik organizations (22-24 November 1905). These events have completed the first period in the history of the Ukrainian Social Democratic Union Congress.

Key words: Ukrainian Social Democratic Union, publishing, agitation, conference, farmers and agricultural workers.

Отримано: 17.09.2014

УДК 94(477.4)«17/18»(081)

А. Г. Філінюк

МИГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ І КОНФЕСІЙНИХ ЗМІН У ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – В 50-х рр. ХІХ ст.

У статті зроблено спробу на основі сучасної методології, аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених, залучення значного масиву архівних джерел та опублікованих документів і матеріалів ґрунтовно дослідити, як міграційні процеси на етнонаціональній і конфесійній зміні в Правобережній Україні від часу її анексії до складу Російської імперії і до середини ХІХ ст. Передусім, зазначено, що, не дивлячись на активізацію наукового інтересу істориків до з'ясування трансформаційних процесів у регіоні, обрана для дослідження тема поки що не знайшла належного висвітлення в історичній літературі. Водночас підкреслено, що чимало явищ, характерних для сучасного демографічного, етнонаціонального та конфесійного розвитку України і її великих регіонів, зокрема Правобережжя, входять своїм корінням у досліджуваний період і вимагають всебічного осмислення.

На початку розвідки відзначено, що автор не претендує на високу точність розкриття проблеми через те, що в наявній літературі реконструкція міграційних процесів у регіоні носять фрагментарний характер і відсутність повних їх достовірних даних. Наголошено, що міграційні процеси в ньому значною мірою зумовлювались політикою самодержавства щодо розв'язання демографічного питання і закорінення в етносоціальному структурі, абсолютну більшість в якій становили корінні мешканці та його пражнення змінити ситуацію на свою користь у соціально-демографічній та етнонаціональній сферах.

Зазначено, що демографічний розвиток відзначався припливом значної кількості росіян із центральної Росії, розквартируванням численних російських військ, переселення на терени Правобережної України великої кількості євреїв відставних військових і поселення на постійне проживання, а також зростаючими масштабами руху іноземних колоністів. На конкретному фактичному матеріалі простежено кількісні та якісні зміни в складі населення через виконання рекрутської повинності, яке закладало основи етноциду українців, масові втечі внаслідок зростання знешлення і поміщицького свавілля та масові депортації «репресованого етносу» відбулись після придушення польських повстань.